

УДК 069:7

МАРЧЕНКО І.Я.

Діяльність Всесоюзної конференції з питань зберігання музейних цінностей 1970 року як відображення загального стану проблем зберігання художніх експонатів в музеях у 60-ті роки ХХ ст.

У статті розглянуто діяльність Всесоюзної конференції з питань зберігання музейних цінностей 1970 року. Аналізуються доповіді та повідомлення учасників конференції в контексті стану зберігання експонатів у музеях окресленого періоду. За матеріалами конференції встановлено найбільш болючі аспекти організації зберігання й експонування експонатів у вітчизняному музейництві.

Ключові слова: музейний фонд, зберігання експонатів, консервація, температурно-вологісний режим, організація зберігання, системи опалення.

Зберігання експонатів завжди було основним, так би мовити, генеральним завданням для музейних співробітників, однак складність його вирішення повсякчас також була для всіх очевидною. У першій половині ХХ ст. у вітчизняних музеях побутувала думка про те, що належне зберігання пам'яток забезпечується зберігачем фондів. Але одна людина не може забезпечити увесь комплекс превентивних заходів збереження експонатів. Тому стан багатьох фондів радянських музеїв, особливо тих, що не мали загальнонаціонального значення, часто перебував у занедбаному стані. І хоча питання розбудови системи забезпечення зберігання пам'яток підіймалися ще на початку становлення радянської музейної системи, у перші десятиліття радянської влади вони так і не знайшли належного рішення, оскільки у 1920–1930-ті роки перед системою радянських музеїв ставилися т.зв. ідеологічні завдання: підвищення відвідуваності музеїв, відкриття нових музеїв і окремих експозицій, присвячених революційній тематиці та ідейному вихованню громадян. Аналізуючи публікації першого загальнорадянського періодичного видання музейної спрямованості «Советский музей», ми можемо зробити наступні висновки: питанням ідеології ранньої радянської держави надавалося першочергове значення, повідомлення про відкриття нових музеїв або виставок зазвичай відображали прогрес, висвітлений у питаннях репрезентації революційного руху в подіях і персоналіях, тоді як формування музеїв та відкриттю експозицій інших типів приділялася незначна увага. Проблемам зберігання експонатів та її реставрації у випусках «Советского музея» 1930-х років присвячено лише близько 8 % публікацій.

Незважаючи на такий стан речей, у цей час, все ж, складаються перші інструкції зі зберігання колекцій, у яких велике значення надається організації зберігання, описуються види зберігання для різних типів музеїв, підкреслюється необхідність створення та забезпечення належного режиму зберігання. Проте загалом стан розробки проблеми і, відповідно, стан самих фондів музеїв залишався незадовільним. Істотно ситуація не змінювалася й упродовж 1950-х років, хоча тоді видаються дві інструкції з обліку та збереження музейних цінностей – у 1950 та 1956 р. Останньою радянські музеї керувалися до 1985 р.

Деякою мірою ситуація змінюється у 1960-ті роки, оскільки масове відродження музейного сектору після війни призвело до зростання розуміння і суспільством, і самими музейниками гостроти проблеми. В цей час значно поживається наукова розробка різних аспектів зберігання музейних пам'яток.

На межі 50-60-х років ХХ ст. починається процес формування наукової реставрації та її виділення в окрему галузь, яка увібрала в себе не лише практичну реставрацію і традиційне історико-мистецтвознавче дослідження, але й питання всебічного вивчення пам'яток та їх комплексного зберігання. Вирішення таких задач було можливим лише при залученні спеціалістів різних галузей (кліматологів, технологів, хіміків тощо) та формуванні наукових закладів нового типу, в яких були б представлені наукові відділи з усіх аспектів дослідження та консервації пам'яток. Таким закладом стала Всесоюзна науково-дослідна лабораторія з консервації та реставрації музейних цінностей (далі – ВЦНДЛКР), що була створена 31 грудня 1957 р. [1]. Від самого свого створення лабораторія почала відігравати провідну роль у напрацюванні й упровадженні музейних методик і концепцій у радянському музейництві. З початку 1960-х років лабораторія організувала й провела низку фахових конференцій, у т.ч. виїзних, присвячених проблемам реставрації та консервації різних видів пам'яток. Так, до прикладу, в 1973 р. конференція, присвячена проблемам консервації давньоруського монументального живопису, відбулася у Києві, а в 1975 р. конференція з питань дослідження та реставрації настінного живопису на льосових основах і дерев'яної скульптури відбулася у Ташкенті.

Серед інших була проведена й Всесоюзна наукова конференція «Проблеми зберігання художніх цінностей у музеях», яка була організована ВЦНДЛКР і відбулася у Москві 11–14 листопада 1970 р. Це була перша конференція такого тематичного спрямування в історії радянського музейництва. У ній взяло участь близько 400 делегатів з більш, ніж 160 художніх, історичних і краєзнавчих музеїв різних республік колишнього СРСР [2]. Зазначимо

також, що за п'ятдесят років, які передували скликанню даної конференції, кількість музеїв на території СРСР збільшилася приблизно в 4 рази. В 1918 р. їх нараховувалося 87, у 1921 – 310, в перші роки 1970-х років – понад тисячу. І це дані без урахування пам'яток архітектури та художніх ансамблів з інтер'єрами [3]. Зрозуміло, що за весь цей час музейний фонд виріс у сотні разів, і весь цей час першочергова роль при зберіганні фондів надавалася зберігачам. Ці спеціалісти зазвичай були наполегливими збирачами, кропіткими дослідниками-мистецтвознавцями, але вони рідко коли мали достатній рівень знань щодо матеріального складу пам'яток і розуміння їх ефективного зберігання. Конференція 1970 року ставила на меті вирішити проблеми неналежного стану фондів, фахової підготовки зберігачів і реставраторів музеїв та перекосу в бік орієнтації музеїв на підвищення відвідуваності й покращення статистики. Так, у своїй вступній доповіді І.П. Горін – директор ВЦНДЛКР говорив, що музеям складно забезпечити належне зберігання, і, ймовірно, не випадково директори музеїв штатні одиниці, що їм виділяли, віддавали для потреб пропаганди, тоді як у половині музеїв на той час не було жодного реставратора, а кваліфікація зберігачів мала низький рівень [4]. Прикладів такого стану речей учасники конференції наводили багато. Так, до прикладу, в Музеї українського мистецтва (сьогодні Національний музей українського мистецтва в Києві) цінні фонди перебували в занедбаному стані, був лише один реставратор, не вистачало зберігачів; в Одесі, де зберігалися визначні твори мистецтва, жоден музей не мав реставратора. В Кирило-Білозерському заповіднику до 1969 р. поруч з десятьма науковими співробітниками-екскурсоводами працював лише один зберігач на всі величезні фонди, а перший реставратор з'явився незадовго до проведення конференції завдяки наполегливим проханням ВЦНДЛКР [5]. Окремою проблемою, за словами І.П. Горіна, була відсутність централізованої системи підготовки або атестації зберігачів музеїв, яку так і не створили за усі попередні роки. Щоправда існувала т.зв. система стажування (підвищення кваліфікації у провідних музеях). Однак подібні стажування не могли забезпечити належний рівень підготовки кадрів й охопити потреби усіх провінційних музеїв.

Поряд із цим червоною ниткою на конференції проходила думка про усвідомлення того, що в музейній практиці під зберіганням розумівся досить вузький бік справи – загальний порядок розміщення експонатів у музеї, обладнання та пристосування приміщень задля цього. У своїй доповіді «Музейне зберігання: стан та завдання» Р.А. Девіна зазначила, що таке розуміння необ'єктивне й пропонувала вживання терміну «зберігання-консервація», який має більш широкий зміст. Дослідниця посилалася на одного

з корифеїв радянського музейництва Ш.Е. Грабаря, який першочергове значення надавав консервації, окреслюючи її як сукупність спеціальних заходів, що спрямовані на покращення умов, у яких знаходяться музейні цінності. За Р.А. Девіною, зберігання-консервація – це вміння створити, виходячи з фізико-хімічних і технологічних особливостей кожного предмету, де б він не знаходився – в запасниках або експозиції – умов, що забезпечать його тривале життя [6].

Р.А. Девіна змогла окреслити основне коло проблемних питань при зберіганні експонатів, про які говорили майже всі учасники конференції, серед них:

- а) організація зберігання;
- б) температурно-вологісний режим;
- в) характер будівлі музею.

Щодо першого аспекту, то загальною тенденцією у всіх музеях було виділення під фонди найгірших приміщень, така практика носила масовий характер. Так, у Алупкінському музеї фонди займали 4 тісні підвальні кімнати, без провітрювання, з високою вологістю; в Казанському художньому музеї фондів приміщень не було взагалі, живопис зберігався в експозиційних залах у штабелях. Однак були музеї, яким вдавалося за умов браку коштів, кадрів і площ забезпечувати належне зберігання. Серед таких – Музей російського мистецтва в Києві та Білоруський художній музей. Тенденції кількісного збільшення музейного фонду ставили перед музеями питання його подальшого зберігання. І хоча більшість спеціалістів надавали особливу увагу створенню оптимального температурно-вологісного режиму, очевидним був той факт, що левова частка проблем при зберіганні експонатів генерувалася відсутністю якісної організації зберігання. Площі фондосховищ у 1960-ті роки збільшувалися, однак відсутність якісного обладнання часто робила їх схожими на склади, оскільки громіздкі, лише частково пристосовані для потреб музею меблі займали значну площу, самі ніби перетворюючись на «експонат музею». За даними спостережень ДЦХНRM ім. І.Е. Грабаря, на початку 1970-х років більшість музеїв не мало достатньої кількості фондового обладнання, а те обладнання, що було в наявності, незважаючи на свою значну вартість, не відповідало потребам [7]. Місце для роботи зберігача у фондах зазвичай не передбачалося взагалі. У цьому контексті хотілося б зупинитися на практиці «відкритого показу фондів» – практиці, що стала особливо популярною саме у 60-70-ті роки ХХ ст. і мала на меті показати глядачам якомога більше експонатів. Такі експозиції зазвичай були додатковими та розміщувалися у фондах, що призводило до ще більшого нагромадження меблів

у фондових приміщеннях й інтенсивного псування пам'яток (значно збільшувалася кількість ушкоджень травматичного характеру – сколи, прориви, тріщини, деформації тощо). І хоча практика «відкритого показу фондів» має своїх симпатиків у музейному середовищі й сьогодні, з точки зору зберігання та консервації предметів вона рідко коли буває виправданою саме тому, що забезпечити належний показ у таких умовах важко. Цю практику справедливо критикували вже на початку 1970-х років.

Так, НДІ культури – організація, яка займалася зокрема і питаннями музейного зберігання та обладнання, на базі своїх досліджень у межах проведення конференції констатувала, що подібні експозиції неприпустимі у приміщеннях фондів, і музеям рекомендується мати окремі зали і кабінети для тимчасових виставок. Самі ж сховища повинні займати 40–50 % від загальної площі музеїв і мати резервні площі для комплектування нових фондів [8]. Загалом, НДІ культури як організація загальнодержавного значення зробив значний внесок у формування вітчизняної музейної практики. Ще в 1940-х роках цей інститут опублікував відому монографію М.В. Фармаковського з консервації та реставрації музейних колекцій, брошуру Ю.А. Алмазова із зберігання музейних колекцій, колективну працю «Зберігання музейних фондів». У «Основах советского музееведения» (1955) вперше були надруковані ілюстрації щодо обладнання фондосховищ. У 1960-х роках були надруковані: книга Г.М. Кнорінга, присвячена музейному освітленню, посібник з обліку та документації колекцій М.І. Горелова, вказівки із проектування музейних приміщень. У рік проведення конференції вийшли друком роботи Є.К. Кролау та С.В. Ванд-Поляк.

Інститут активно займався вивченням вітчизняного та зарубіжного досвіду зберігання експонатів. У цьому сенсі цікавою є доповідь на конференції співробітника НДІ А.І Михайловської, в якій аналізується доробок співробітників НДІ культури щодо цього питання. Протягом 1969 р. за програмою інституту архітектор Б.Д. Мастеров зробив обміри та креслення з кращих зразків музейного обладнання в музеях Прибалтики та Білорусії. На основі цих матеріалів був виданий альбом креслень. Паралельно з цим такі самі дослідження були проведені у провідних музеях Москви, Ленінграда та музеях УРСР, підсумки були впорядковані у другому альбомі. Основними критеріями для відбору кращого оснащення були: легкий доступ до колекцій, маневреність при переміщенні, герметичність, відповідність основним нормам зберігання, урахування особливостей матеріалів і відповідна циркуляція повітря [9]. За результатами цього дослідження найкращими були визнані секційні системи зберігання. Для збереження живо-

пису рекомендувалися рухливі щити різних конструкцій, які й стали загально прийнятими в художніх музеях.

Вище згадані роботи НДІ культури були направлені на універсалізацію музейного обладнання та запровадження його серійного виробництва. Про необхідність останнього на конференції говорили багато, представники різних, зазвичай невеликих музеїв і галерей наголошували на тому, що вони вимушені були вирішувати проблему фондового обладнання шляхом індивідуального замовлення підприємствам, загального немuseumного спрямування, що робило виготовлення цього обладнання надзвичайно дорогим і недосконалим. До прикладу представник Феодосійської картинної галереї Д.С. Трушин говорив, що, незважаючи на той факт, що в Криму існував промисловий комбінат, який повинен був обслуговувати музеї, тим не менш він був підпорядкований кінофікації [10]. Представниця музеїв Московського Кремля Є.І. Смірнова навела показовий приклад, говорячи про досвід співпраці з Всесоюзним художнім комбінатом у Москві; музею довелося вивозити за кордон виставку, упаковану цим комбінатом. Під час переміщення експозиції по різних музеях закордонні музейники відразу склали вітчизняну тару в підвальне приміщення і перевозили виставку у своїй [11].

Таким чином, загальною проблемою для вітчизняних музеїв 1960-х – початку 1970-х років була проблема відсутності якісного фондового, виставкового і транспортного обладнання та необхідність створення спеціального виробничого підприємства для задоволення технічних потреб музеїв. Зауважимо, що й у наступні десятиліття в СРСР так і не була створена профільна проектно-виробнича організація з виготовлення музейного обладнання.

Щодо температурно-вологісного режиму, то на конференції це питання постало особливо гостро, 60 % усіх доповідей і повідомлень безпосередньо або побіжно стосувалися саме цієї проблематики. Загалом констатувалося, що дана проблема активно розроблялася як теоретично, так і на рівні технічних розробок. Так, Н.Д. Мирончук, співробітник харківського ВНДІ Кондвентмаш, у своєму повідомленні зробив ґрунтовний огляд кондиційного обладнання, яке на той час випускалося вітчизняною промисловістю. З огляду на те, що доповідач неодноразово зауважував, що розробка спеціального музейного обладнання лише ведеться, можна зробити висновок: на початок 1970-х років художні музеї на теренах СРСР не були забезпечені системами кондиціонування. Винятком були поодинокі музеї у Прибалтиці. Однак уже на той час багато пам'яток архітектури були забезпечені опаловано-вентиляційними приладами, аналіз використання яких був представлений співробітниками Київського інженерно-будівельного інституту. Кафедрою

теплогазопостачання та вентиляції цього інституту разом із Українським спеціалізованим науково-реставраційним виробничим управлінням протягом 1970 р. були проведені масштабні роботи з вивчення стану пам'яток архітектури та з розробки рекомендацій не лише в радянській Україні, але й у інших республіках [12]. Констатувалося, що відсутність систем опалення і вентиляції призводить до промерзання, вогкості, утворення плісняви, часткового чи повного руйнування матеріалів експонатів. Зазначимо, що в 1960-ті роки в радянській музейній практиці було запроваджено кілька типів кліматичних систем у архітектурних пам'ятках:

1. Системи опалення з нагрівальними пристроями (Кирилівська та Андріївська церкви в Києві й інші).

2. Система повітряного опалення, поєднана з вентиляцією (Софійські собори в Києві та Новгороді й інші).

3. Комбіновані системи (церква Олівесте в Талліні й інші).

4. Система кондиціонування повітря (Благовіщенський, Архангельський та Успенський собори Московського Кремля).

Унаслідок легкості монтування та догляду найпоширенішими були системи опалення з нагрівальними пристроями. Проте ці системи мали низку недоліків, а саме неможливість забезпечення рівномірності температурного режиму у приміщенні, особливо на великій висоті, відсутність можливості регулювання вологості та її залежність від зовнішніх метеорологічних умов і порушення інтер'єрної гармонії приміщень.

Системи другого типу основним своїм недоліком мали велику гучність, частина з таких пристроїв працювала за принципом постійної рециркуляції повітря, що призводило до пониження відносної вологості в зимовий період і неможливості її контролювати в літній. Найкращими були визнані системи кондиціонування, однак існуючі нормативні й експериментальні проекти для побутових або громадських потреб не відповідали музейним вимогам, бо створювалися без урахування індивідуальних особливостей пам'яток. І, хоча розробка індивідуальних проектів кондиціонування завжди була затратною, тим не менше такі проекти швидко ставали окупними. Як приклад можна навести статистику Національної картинної галереї у Лондоні. Ще перед Другою світовою війною там були розпочаті роботи з установами кондиціонерів. У той час реставратор галереї був задіяний 8 місяців на рік. Протягом першого року, коли у приміщеннях встановився температурно-вологісний режим 58 % і 17°C, реставратор працював з картинами з експозиції лише 1 місяць на рік, згодом ще менше [13].

Говорячи про вплив зовнішніх факторів на стан експонатів, не можна не торкнутися аспекту біологічних ушкоджень. Радянська музейна наука 1960-х

років у цьому аспекті вигідно вирізнялася на тлі західного музейництва. Вивченням біологічних шкідників у музеях і розробкою засобів боротьби з ними займалися дві організації ВЦНДЛКР та ДЦХНРМ І.Е. Грабаря, у кожній з цих організацій у першій половині 1960-х років були організовані спеціалізовані лабораторії [14]. Ентомологічна лабораторія ДЦХНРМ протягом десятиліття обстежила понад 50 музеїв європейської частини РСФСР, встановила й систематизувала всі основні види ентомологічних шкідників, сформулювала вимоги для захисту фондів у біологічному аспекті [15]. Аналогічна робота в ці роки була проведена і мікологічною лабораторією. Шляхом обстежень музейних збірок Росії, України, Грузії, Узбекистану та прибалтійських республік було виявлено понад 100 видів грибку, що становили небезпеку для матеріалів музейних експонатів, і вироблено основні нормативи [16]. Результати цих досліджень на конференції були підсумовані у доповідях співробітників ДЦХНРМ І.Н. Госкіної та Л.І. Вороніної – дослідників, які в наступні десятиліття стануть провідними музейними науковцями в цій галузі.

На завершення необхідно торкнутися ще одного аспекту зберігання – проблем впливу освітлення на стан збереження пам'яток. Тут ми не можемо не згадати низку досліджень Євгена Костянтиновича Кролау – на той час головного зберігача Державного Російського музею, з якими він повинен був виступити в межах згаданої конференції 1970 р. Це доповіді «Стабілізація температурно-вологісного режиму в музеях з опалювальною системою», «Вплив відвідуваності на температурно-вологісний режим музеїв та конвертування творів мистецтва» і «Світловий режим музеїв і його вплив на збереженість експонатів». Однак дослідник не зміг взяти участь у роботі конференції, і його доповіді не увійшли до збірника її матеріалів. Тому проаналізувати доробок Є.К. Кролау ми можемо лише побіжно, за друкованими матеріалами автора двох попередніх років.

Загалом, внесок Є.К. Кролау у вітчизняну кліматологію важко переоцінити. Він стояв біля витоків формування вітчизняної музейної науки щодо питань впливу освітлення та температури на експонати мистецтва. Його активна наукова діяльність припала на час розквіту цієї галузі. Ім'я Є.К. Кролау, а також Г.М. Кнорінга – ще одного дослідника, що вивчав вплив світла на пам'ятки, є певною мірою синонімами поняття музейного освітлення, оскільки саме ці вчені сформували даний напрям вітчизняної музеології. Аналізуючи три публікації Є.К. Кролау 1968–1970 років, можна стверджувати, що в музеях 1960-х років надзвичайно малу увагу приділяли впливу освітлення на пам'ятки. Освітленість залів більшості з них перевищувала

норми. Навіть у музеях загальносоюзного значення питання якісного освітлення не знаходило належного вирішення. Загальними висновками проведених упродовж 1960-х років Євгеном Костянтиновичем дослідів є наступні тези: руйнування матеріалів пам'яток відбувається як під дією природного світла, так і штучного освітлення, причому в першому випадку значно сильніше, ніж у другому; ступінь руйнації експонатів залежить від таких факторів, як рівень освітленості, тривалість опромінення (радіації), спектральний склад світла та спроможність матеріалів поглинати променисту енергію та піддаватися її дії (тобто світлостійкість). За словами самого Є.К. Кролау, найлегше контролювати перші два аспекти – регулювати інтенсивність освітлення та контролювати його тривалість. Щодо третього пункту – спектрального складу світла, то в цьому аспекті вирішальне значення має вибір типу освітлення в експозиції.

Отже, 1960-ті роки були роками активної музейної розбудови. Значне накопичення експонатів у фондах, збільшення експозиційних площ і відкриття нових музеїв гостро ставили питання адаптації існуючих історичних споруд під потреби музеїв і побудови нових музейних закладів. Однак навіть споруди, які спеціально проектувалися під художні музеї, вже тоді не відповідали усім потребам зберігання. Найпоширенішими проблемами було незбалансоване освітлення експозицій і фондів, відсутність якісної вентиляції та систем кондиціонування, погано сплановані й обладнанні приміщення під фонди та реставраційні майстерні. Аналізуючи успішні проекти споруд, спеціально збудованих для потреб музею, учасники конференції, зазвичай апелювали до закордонного досвіду, що може вказувати на деяку відсталість радянської проектної науки в 1960-х роках у цьому аспекті в порівнянні із західними країнами.

Іншою значною проблемою була відсутність достатньої кількості музейних спеціалістів – зберігачів, реставраторів та їх невисокий професійний рівень, що було викликано відсутністю системної спеціалізованої вищої освіти для цих спеціалістів. Глобально не було вирішено питання технічного оснащення музеїв, причому мова не йшла про високотехнологічні прилади й обладнання.

Незважаючи на вище згадані проблеми, вітчизняне музейництво у 1960-их роках переживало бурхливий розвиток. Постійно зростала кількість музеїв і заповідників. У цей час формувалися теоретичні засади наукової реставрації, активно йшов розвиток практичних розробок. Кліматологія як наука також склалася протягом 1960–1970-х років. Саме в 1960-ті роки були закладені основні підвалини в питаннях вивчення впливу освітлення темпера-

тури та вологості на експонати, а у питаннях біологічного захисту колекцій радянські спеціалісти, основним чином московські дослідники, були одними з кращих у світі. Всі ці процеси добре простежуються за друкованими матеріалами, що були видані за результатами Всесоюзної конференції «Проблеми зберігання художніх цінностей у музеях», що з'явився друком у 1970 р. Високий відсоток представництва на конференції фахівців з радянської України (близько 35 % усіх надрукованих повідомлень і публічних виступів належали саме їм) говорить про активну загальномузейницьку та наукову роботу вітчизняних музейних організацій того часу.

Джерела та література

1. 50 лет Государственному научно-исследовательскому институту реставрации : Научно-информативный сборник. – М., 2007. – С. 5.
2. Проблемы хранения художественных ценностей в музеях : Материалы всесоюзной научной конференции (11–14 ноября 1970 года). – М., 1971. – С. 3.
3. Горин И.П. Проблема сохранения художественного наследия страны – главная проблема музеев Советского Союза // Проблемы хранения художественных ценностей в музеях. Материалы всесоюзной научной конференции (11–14 ноября 1970 года) (далі – ПХМЦМ). – М., 1971. – С. 9.
4. Там само. – С. 12.
5. Там само.
6. Девина Р.А. Музейное хранение: состояние и задачи // ПХМЦМ. – М., 1971. – С. 19.
7. Воробьев В.П. Оборудование для хранения в художественных музеях // ПХМЦМ. – М., 1971. – С. 97.
8. Михайловская А.И. Вопросы оборудования фондохранилищ и экспозиционных залов художественных музеев // ПХМЦМ. – М., 1971. – С. 105.
9. Там само. – С. 107.
10. Трушин Д.С. Текст публичного выступления // ПХМЦМ. – М., 1971. – С. 212.
11. Смирнова Е.И. Текст публичного выступления // ПХМЦМ. – М., 1971. – С. 237.
12. Бойко В.А., Кашеев В.А., Опенько Е.Г. Результаты обследования и анализ работы существующих отопительно-вентиляционных устройств в памятниках архитектуры // ПХМЦМ. – М., 1971. – С. 177.
13. Ревякин В.И. Музеи и архитектура // ПХМЦМ. – М., 1971. – С. 50.
14. Воронина Л.И. Повреждения, вызываемые плесневыми грибами // ПХМЦМ. – М., 1971. – С. 84.
15. Тоскина И.Н. Повреждения, вызываемые насекомыми // ПХМЦМ. – М., 1971. – С. 90.
16. Воронина Л.И. Вказана праця. – С. 84.

Марченко И.Я. Деятельность Всесоюзной конференции по вопросам хранения музейных ценностей 1970 года как отражение общего состояния проблем хранения художественных экспонатов в музеях в 60-е гг. XX в.

В статье рассмотрена деятельность Всесоюзной конференции по вопросам хранения музейных ценностей 1970 г. Анализируются доклады и сообщения участников конференции в контексте состояния проблемы хранения экспонатов в музеях данного периода. По материалам конференции вычленены наиболее проблемные аспекты в организации хранения и экспонирования отечественного музейного дела.

Ключевые слова: музейный фонд, хранение экспонатов, консервация, температурно-влажностный режим, организация хранения, системы отопления.

Marchenko I.Ya. All-Union Museum Valuables Storage Conference activities in 1970 as a reflection of the general state of museums' art exhibits storage in 69s of this century.

This article deals with All-Union Museum Valuables Storage Conference activities in 1970. The participants' reports on state museums exhibits storage in the outlined period are analyzed. The Conference materials help to identify the weakest points in artefacts storing and exhibiting regarding domestic museums.

Key words: museum fund, exhibits storage, conservation, temperature and humidity conditions, storage organizing, heating systems.

Надійшло до редакції: 23.11.2014 р.

УДК 069:355/359

МАШТАЛІР В.В.

**Спроби створення полкових музеїв в Україні
на початку ХХ століття**

У статті висвітлено діяльність військово-історичних музеїв, створених у гусарських (уланських) полках Російської імперії на початку ХХ ст., що дислокувалися на території України або мали українське коріння.

Ключові слова: полковий музей, музей військової частини, гусарський полк.

Поруч із іншими особливостями сьогодення в українському суспільстві зазначається пробудження великого інтересу до свого минулого: відвідуються національні музеї, вивчаються центральні архіви, вшановуються видатні особистості, досліджуються духовні та матеріальні пам'ятки української історії та культури.

Усвідомлення важливості знання історичного минулого захватuje в повній мірі і військове середовище. Дане стосується в першу чергу військово-історичних музеїв або музеїв військових частин, що утворювалися на території України під час існування Російської імперії.

Періоди створення та характеристика фондів одинадцяти полкових музеїв Російської імперії знайшла певне висвітлення в першому випуску журналу Московського відділу Імператорського Російського воєнно-історичного товариства [1]. Однак, узагальненої комплексної наукової праці щодо створення полкових музеїв в Україні на початку ХХ ст. українська історіографія наразі не має.

Метою даної статті є аналіз створення полкових музеїв Російської імперії з деталізацією функціонування музеїв військових частин в Україні на початку ХХ ст.

У військових частинах Російської імперії українці, переважно, служили на батьківщині – у військах Київського й Одеського військових округів.